Πόλεμος, Βία και ο Επαναστατικός Ρόλος των Γυναικών στη Μέση Ανατολή

Ελιάνα Καναβέλη

Στις επαναστατικές διαδικασίες φαίνεται ότι ολόκληρη η κοινωνία, χωρίς έμφυλους διαχωρισμούς, συμμετέχει ενεργά σε αυτές. Αυτό ευτυχώς επιβεβαιώνεται μέσα από τις ιστορικές καταγραφές. Τα παραδείγματα πολλά. Οι γυναίκες της Παρισινής κομμούνας, οι γυναίκες του ισπανικού εμφυλίου, οι αντάρτισσες του ελληνικού εμφυλίου, οι γυναίκες Ζαπατίστας. Παρόλα, όμως, τα παραδείγματα έχουμε μια τάση όταν σκεφτόμαστε ή ακούμε για επαναστάσεις ο νους μας να πηγαίνει κατά κύριο λόγο σε άνδρες ή σε μεμονωμένες και αποσπασματικές από το σύνολο γυναίκες. Όχι τυχαία. Είναι τόσο ισχυρές οι εικόνες που έχουν εδραιωθεί μέσα από την κυρίαρχη αφήγηση της ιστορίας, αλλά και μέσα από τα ΜΜΕ που δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε γυναίκες σε ανάλογες θέσεις και γενικά τους ρόλους που μπορούν να διαδραματίσουν. Αν λοιπόν δυσκολευόμαστε να δούμε και να βρούμε ποιον ρόλο μπορεί να έχουν οι γυναίκες σε μια επαναστατική διαδικασία σκεφτείτε πόσο μεγαλύτερη δυσκολία υπάρχει για να αντιληφθούμε τον επαναστατικό ρόλο των γυναικών ειδικότερα στη Μέση Ανατολή.

Πόσο μάλλον που εμείς εδώ στη Δύση δεν έχουμε βιώσει αντίστοιχες συνθήκες πολέμου. Οπότε με δυσκολία μπορούμε να αντιληφθούμε αυτό που συμβαίνει εκεί στην ολότητά του και στην πολυπλοκότητά του. Δεν έχουμε δει ανθρώπους δικούς μας να χάνονται σε συνθήκες πολέμου. Δεν έχουμε δει την ολοκληρωτική και συθέμελη κατάρρευση της ζωής μας. Όχι τουλάχιστον με τους ίδιους όρους και κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Δεν έχουμε τα ίδια βιώματα και η βίωση με όρους πολιτικούς και όχι μόνο προσωπικούς δημιουργεί άλλες εμπειρίες και άλλες διαδικασίες.

Οι γυναίκες, λοιπόν, βρίσκονται στο προσκήνιο των επαναστατικών διαδικασιών και μάλιστα σε εκείνη την πλευρά του κόσμου που εμείς νομίζουμε ότι είναι κλεισμένες στα σπίτια, πειθήνια και υπάκουα υποκείμενα στις διαθέσεις των ανδρών, με καλυμμένα τα σώματά τους, ανίκανα και ευάλωτα να αντιδράσουν. Αγνοούμε, ίσως γιατί ποτέ δεν μας ενδιέφερε ουσιαστικά, ότι αυτές οι γυναίκες μπορεί να είναι μορφωμένες όπως και εμείς, να είναι εργαζόμενες αλλά και άνεργες, λεσβίες, τρανς, κουίρ, όπως και εμείς. Κυριαρχεί μια συλλογική αναπαράσταση που χάνει τα επιμέρους αλλά σημαντικά κομμάτια που συνθέτουν τις ζωές αυτών των γυναικών- οπώς και τις δικές μας.

Έτσι μπορεί να μας διαφεύγει ότι οι γυναίκες στη Μέση Ανατολή ήταν παρούσες σε όλες τις επαναστατικές διαδικασίες που συντελούνται τα τελευταία χρόνια εκεί. Στην Αίγυπτο, στην Τυνησία, στην Υεμένη, στο Μπαχρέιν, στη Συρία ήταν παρούσες διεκδικώντας μερίδιο στο δημόσιο χώρο και λόγο. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ήταν ένα ισχυρό όπλο στα χέρια τους γιατί μπορούσαν μέσω αυτών να δημιουργήσουν διαδικασίες αλλά και να ακουστούν παγκοσμίως. Bloggers όπως η Leil Zahra Mortada πήραν μεγάλο ρίσκο προκειμένου να κρατάνε ενήμερο τον κόσμο για αυτά που συμβαίνουν στην Αίγυπτο.

Και όμως το γεγονός ότι αυτές οι γυναίκες είναι δυνατόν να εξεγερθούν φαίνεται να μας προκαλεί μια κάποια έκπληξη. Όπως μας εκπλήσσει όταν εικόνες γυναικών να κρατούν όπλα και να πολεμάνε φτάνουν στα μάτια μας. Ίσως γιατί αποδεικνύει έμπρακτα ότι σε τέτοιες διαδικασίες οι κυρίαρχοι ρόλοι και ταυτότητες χάνουν τη σημασία τους και επαναπροσδιορίζονται. Ίσως γιατί ξεπερνάει τους δικούς μας ρόλους εδώ στη Δύση. Για αυτό μάλλον δεν εκπλησσόμαστε από το γεγονός ότι με δυσκολία εμείς οι γυναίκες εδώ στη Δύση, συμμετέχουμε στα πάνελ εκδηλώσεων, με δυσκολία αξιολογούμαστε (από άνδρες) ως κατάλληλες να συμμετέχουμε σε διοικητικές θέσεις, σε κυβερνητικές θέσεις, ότι ο δημόσιος χώρος και λόγος είναι ακόμα όχι ένα τόσο γνώριμο περιβάλλον δραστηριοποίησης για τις

γυναίκες και ότι μάλιστα η χρησιμοποίησή του κάποιες φορές στοιχίζει πολύ ακριβά σε κάποιες γυναίκες.

Αυτές οι κυρίαρχες αναπαραστάσεις που έχουμε εμείς, οι δυτικοί/ές, για αυτές τις γυναίκες, τις γυναίκες της Μέσης Ανατολής διαπερνώνται από το κυρίαρχο σύστημα έμφυλης εξουσίας και λειτουργούν με τρόπο καθοριστικό στη δημιουργία διαχωρισμών που στον πυρήνα τους έχουν έμφυλη χροιά. Γιατί διαφορετικά ίσως να μην αναρρωτιόμασταν για τον επαναστατικό ρόλο των γυναικών όχι μόνο εκεί αλλά παντού-να τον θεωρούσαμε δηλαδή εκ των ων ουκ άνευ. Όμως η θέση που βρίσκονται σήμερα οι γυναίκες σε παγκόσμιο επίπεδο αναδεικνύει την αναγκαιότητα της επισήμανσής του. Και αλήθεια ο επαναστατικός ρόλος των ανδρών ποιος είναι και πόσο διαφέρει από αυτόν των γυναικών; Πιθανότατα δεν διαφέρει καθόλου και επιτελείται με τους ίδιους τρόπους και όρους όπως έχουμε δει στις εικόνες και στα κείμενα από τη Ροτζάβα αλλά και από άλλα μέρη της Μέσης Ανατολής. Θα έλεγα λοιπόν ότι είναι αυτή η δίκη μας αδυναμία ίσως να δούμε τις γυναίκες αυτές και όχι μόνο αυτές εντέλει εις βάθος ως ισότιμες με τους άνδρες συντρόφους τους. Είναι αυτές οι τόσο ισχυρές αναπαραστάσεις που λειτουργούν με τρόπο καθοριστικό στον τρόπο που προσλαμβάνουμε αυτές τις εικόνες.

Σε αυτές τις αναπαραστάσεις του ευάλωτου, παθητικού και υπομονετικού, καταπιεσμένου και συχνά αόρατου σώματος έρχεται να προστεθεί μια εικόνα παράταιρη, περίεργη που καταρρίπτει τα στερεότυπα και τις κυρίαρχες αναπαραστάσεις των δυτικών. Ξαφνικά η γυναίκα, κρατάει όπλο, φοράει στρατιωτικά ρούχα, πολεμάει επιδεικνύοντας θάρρος και δύναμη, στοιχεία κατ' εξοχήν συνδεδεμένα με τους άνδρες. Και όχι μόνο. Συμμετέχει στον δημόσιο χώρο αψηφώντας απαγορεύσεις που ενδεχομένως θα της στοιχίσουν ακριβά. Αλλά και εδώ στη Δύση θα μας έκανε εντύπωση αν οι γυναίκες προέβαιναν σε ενέργειες που θα αμφισβητούσαν τους έμφυλους κοινωνικούς επικαθορισμούς. Από την άλλη έχουμε τις εικόνες των ανδρών που μόλις έχουν σωθεί από ναυάγια στη Μεσόγειο κρατώντας τα παιδιά τους αγκαλιά να κλαίνε. Δυο εικόνες που δημιουργούν ρωγμές στο υπάρχον

κυρίαρχο κανονιστικό πλαίσιο αξιών και αναπαραστάσεων. Και μπορεί να αναρωτηθεί κάποιος/α αν άλλαξαν οι ρόλοι εκεί και οι στυγνοί, άγριοι, σκληροί έχουν την εικόνα του ευάλωτου και οι γυναίκες από την άλλη έχουν την εικόνα της σκληρής μαχήτριας, της επαναστάτριας. Η απάντηση, βέβαια, δεν μπορεί να είναι μονοσήμαντη σε καμία περίπτωση γιατί έτσι θα χάσει την πολυπλοκότητα των ανθρωπίνων σχέσεων, των χαρακτήρων και των υποκειμένων. Οι άνθρωποι σε κρίσιμες στιγμές της ιστορίας τους, προσωπικής ή συλλογικής, καλούνται να επιτελέσουν πολλούς ρόλους, ξεπερνώντας κυρίαρχα πρότυπα και στερεότυπα. Και η πάλη, όπως και το κλάμα δεν είναι προνόμιο του άνδρα ή της γυναίκας. Είναι, όμως, τόσο ισχυρές οι αναπαραστάσεις που δύσκολα ξεπερνιούνται.

Οι γυναίκες στη Μέση Ανατολή βιώνουν το σύστημα της έμφυλης εξουσίας και τα παρεπόμενά του όπως τη βιώνουμε και εμείς εδώ και αυτό είναι το σημείο επαφής μας και το κοινό μας βίωμα. Αυτές, σε διάφορες ιστορικές στιγμές, ξεπέρασαν τους έμφυλα προδιαγεγραμμένους ρόλους τους και αντιμετώπισαν κατάματα και ουσιαστικά την πατριαρχία. Η Ροτζάβα αποτελεί ένα πρότυπο παράδειγμα τέτοιων διαδικασιών, όπου οι γυναίκες διεκδίκησαν και κέρδισαν την ισότιμη αναγνώριση με τους άνδρες. Για τη θέση, όμως, της γυναίκας στη Μέση Ανατολή πρέπει να μας μιλήσουν όχι μια αλλά πολλές γυναίκες από εκεί. Οι δυτικοί/ές συνηθίζουν να μιλάνε εξ ονόματος αυτών των γυναικών για την καταπίεση, τη βία που δέχονται ξεχνώντας ότι και στις δικές τους χώρες οι γυναίκες καταπιέζονται, κακοποιούνται, βιάζονται, δολοφονούνται. Γιατί η πατριαρχία και το σύστημα της έμφυλης εξουσίας δεν γνωρίζει σύνορα, πολιτισμικά, εθνικά.

Αυτό που δείχνει το παράδειγμα της Ροτζάβα, στη Δύση δεν ξέρω κατά πόσο είναι εφικτό να εφαρμοστεί, γιατί αυτό προϋποθέτει μια συνολική επανεκτίμηση και αλλαγή των κυρίαρχων σχέσεων και ένα διαφορετικό τρόπο πολιτικής οργάνωσης. Σίγουρα, όμως, δεν θα ήθελα να μιλάμε για μια κοινωνία όπου το ένα φύλο είναι πιο δυνατό από το άλλο ή επιβάλλεται στο άλλο. Δεν θα ήθελα μια κοινωνία που δίνει ρόλους ανάλογα με το φύλο γιατί αυτό στην

ουσία συντελεί στην περεταίρω χάραξη των διαφορών και των διακρίσεων. Ο δρόμος προς τη συλλογική ελευθερία είναι μακρύς και δύσβατος. Τα εμπόδια πολλά και η αναγκαιότητα τέτοιων παραδειγμάτων μεγάλη για να δείχνει ότι όλα είναι εφικτά όταν υπάρχει ουσιαστική θέληση για αλλαγή. Όταν τα ζητήματα της έμφυλης εξουσίας δεν αφήνονται σε ειδικούς/ές για να σχολιαστούν αλλά γίνονται καθημερινότητα μας. Όταν δεν τα κοιτάμε από μακριά θαυμάζοντας τα και εδώ επικαλούμαστε μια αδυναμία διαχείρισης από πλευράς γυναικών, ρίχνοντάς τους παράλληλα το φταίξιμο, στο να διαχειριστούν το χώρο που τους επιτρέπουν να έχουν οι άνδρες και τη συμμετοχή τους στις πολιτικές διαδικασίες χωρίς να ψάχνουμε τα βαθύτερα αίτια της μη συμμετοχής τους. Γιατί μετά το παράδειγμα της Ροτζάβα ή των Ζαπατίστας παραμένει εκεί που συμβαίνει και δεν μας επηρεάζει ουσιαστικά και σε βάθος. Είναι, τέλος, θέμα παιδείας και πολιτισμού ο σεβασμός και η ισότιμη συμμετοχή όλων των ανθρώπων ανεξαρτήτως φυλου, φυλής ή οποιασδήποτε άλλης διαφορετικότητας που δημιουργεί ρωγμές στην κανονικότητα.

Ο πόλεμος, κοινωνικός, εθνικός, οικονομικός αναδεικνύεται στις συνθήκες της μετανεωτερικότητας σε ένα σημαντικό παράγοντα για το ξεπέρασμα των έμφυλων κατηγοριοποιήσεων αρκεί να θέλουμε να τον δούμε ως τέτοιο. Στις συνθήκες αυτές, η αναγκαιότητα για την επίτευξη της ειρήνης προκύπτει να είναι μια συλλογική κοινωνική διαδικασία με την έννοια ότι οι γυναίκες δυστυχώς ή ευτυχώς δεν μπορούν να λειτουργήσουν από μόνες τους γιατί δεν είναι μόνες τους, με την έννοια ότι έχουν παιδιά, συντρόφους αρσενικού γένους και μάλιστα στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν αμφισβητούν αυτές τις καταστάσεις ως παράγοντες που ενδεχομένως να είναι εξίσου καταπιεστικοί και ελεγκτικοί στις ζωές τους.

Εν κατακλείδι, το σύστημα των έμφυλων σχέσεων είναι τόσο πολύπλοκο που ο επαναστατικός ρόλος των γυναικών πρέπει να συναντιέται με αυτόν των ανδρών δημιουργώντας δρόμους όπου η αλληλεγγύη και η αυτοοργάνωση των ανθρώπων στην πράξη χωρίς διαχωρισμούς, έμφυλους, κοινωνικούς, οικονομικούς θα είναι

πραγματικότητα. Οι γυναίκες εκεί και οι γυναίκες παντού συναντώνται σε ένα κοινό σημείο με τους άνδρες, στον δρόμο της πολιτικής και κοινωνικής απελευθέρωσης. Και αυτόν θα πρέπει να τον διαβούν μαζί…